

Hendrik Ido Oostendam
Schildmanskinderen

groot en klein

Sandelingen Ambacht

periodieke uitgave van het Historisch Genootschap Hendrik Ido Ambacht
jaargang I, nummer 2, december 1982

Foto op de omslag: zie bladzijde 16

Bestuur

P.J. Horsman, voorzitter
M.H. Benschop, secretaris
J. Bezemer, penningmeester
H. van Dijk
L.J. Haenraets
C. Lagendijk
J. Möllenkamp

Lidmaatschap

U kunt zich aanmelden als lid bij de secretaris: Van Gode-
wijkstraat 205. De contribu-
tie bedraagt f 25,-- per jaar,
over te maken op gironummer
440728 t.n.v. de penning-
meester van het Historisch
Genootschap.

Redactieadres

Kopij en reacties op artikelen kunt u sturen naar:
Weteringsingel 118 B.

Van de redactie

"Groot en Klein" is een vervolg op het eerder door de
vereniging uitgegeven Mededelingenblad. De nieuwe opzet die wij
besloten aan het blad te geven deed ons omzien naar een andere
naam. Die naam werd tenslotte "Groot en Klein".
Een korte toelichting is hier op zijn plaats. Er heeft nooit
een plaats bestaan met de naam: Hendrik Ido Oostendam
Schildmanskinderen Groot en Klein Sandelingen Ambacht.
Aanvankelijk was er sprake van 3 aparte ambachtsheerlijkheden:
Hendrik Ido Ambacht (waar de buurtschap Oostendam deel van
uitmaakte), Schildmanskinderen Ambacht en Sandelingen Ambacht.
In de 19e eeuw was de situatie in zoverre veranderd dat de 3
ambachtsheerlijkheden 2 gemeenten geworden waren: Hendrik Ido
Ambacht (waartoe Oostendam en Schildmanskinderen Ambacht
behoorden) en Sandelingen Ambacht. Na allerlei grenswijzigingen
werden tenslotte in 1855 deze 2 gemeenten samengevoegd tot één
gemeente: Hendrik Ido Ambacht.
Vooral oudere Ambachters weten echter nog steeds te vertellen:
Hendrik Ido Ambacht heet eigenlijk voluit ..... (en dan volgt
de opsomming). Het "Groot en Klein" hierin is wat duister.
Mogelijk slaat dit op het hoofdland en het volgerland van
Sandelingen Ambacht.
De naam van het blad berust dus "op de volksmond". Wij hopen
dat diezelfde volksmond de komende tijd voor een deel van de
inhoud van "Groot en Klein" zal tekenen, dat, samengevat, door
middel van grote en kleine artikelen grote en kleine Ambachters
wil informeren over de geschiedenis van onze gemeente en de
mensen die er woonden.

EEN TERUGBLIK

L.J. Haenraets

Ter gelegenheid van het 650-jarig bestaan van Hendrik Ido Ambacht en de Zwijndrechtse Waard, heeft onze vereniging twee exposities gehouden te weten "Hendrik Ido Ambacht 1332-1982", een overzicht van 650 jaar historie. Deze is gehouden van 11 t/m 25 september 1982 in de aula van de Delta-mavo. In de kelder van de Schoof was de expositie "Het oude ambacht in 't Ambacht", nijver en nijverheid in de laatste eeuwen. Deze was van 18 t/m 25 september 1982.

HOE HET BEGON EN WAT HET WERD

In de ledenvergadering van 24 februari 1982 stelde het bestuur voor om in verband met de komende feestweek (17 t/m 25 september 1982) een expositie te houden en ons als vereniging zo te presenteren. Spontaan meldden zich enige leden die, door zitting te nemen in een kleine commissie, de opdracht kregen deze expositie te organiseren. Korte tijd later kwamen de heren, C. Lagendijk, J. Visser, J. Möllenkamp, M. de Bruin, D. van Namen, P. v.d. Giessen en L.J. Haenraets ter vergadering bijeen. Uit ons midden werd de heer C. Lagendijk als voorzitter gekozen en de kleine commissie kon aan de slag.

Taken werden verdeeld, musea en particulieren werden bezocht. Al spoedig bleek dat het een beste groep leden was, die hier de schouders onder wilden zetten. De vergaderingen waren gezellig en er werd hard gewerkt om alles tot een sluitend geheel te krijgen. Maar de tijd ging door en na een welverdiende vakantie kwamen wij er achter dat wij niet zo heel veel tijd meer hadden voor de opening van de eerste expositie. Zoals u hebt kunnen lezen kregen wij de opdracht voor een expositie, maar het

werden er spoedig twee. Even leek het erop dat wij de moed lieten zakken, wij dachten er zelfs aan om een expositie toch maar te laten vallen. Maar zoals een goed voorzitter betaamt loodste de heer Lagendijk ons door dit dieptepunt. Hierna stond spoedig alles op een rij en er werd tot handelen overgegaan. De reeds toegezegde voorwerpen werden opgehaald en opgeslagen. Tegenvallers waren er ook, toen bleek dat de beloofde tentoonstellingsborden van de gemeente niet meer beschikbaar waren. Geen nood. We zouden het doen met vlechtschotten (welke gebruikt worden om tuinen af te scheiden). Een tuincentrum bleek bereid deze gedurende de exposities beschikbaar te stellen. Gelukkig, dachten we, nu zijn we uit de zorgen; maar hoe kan een mens zich vergissen. Goed, deze vlechtschotten werden gratis naar de Delta Mavo gebracht en in de Aula neergelegd, maar wat een ramp: deze geïmpregneerde schotten verspreidden in een zeer korte tijd een dusdanige stank in het gebouw, dat dit ontoelaatbaar werd. Ze werden dan ook zonder pardon uit de school verwijderd. Groot was de ontsteltenis bij de commissie; wat nu? De heer Lagendijk kon een aantal toneelpanelen krijgen. Deze werden opgehaald in Alblasserdam, maar moesten nog wel even geverfd en van poten worden voorzien. Geen nood, de heer Visser zou dat wel even klaren; nog maar net droog werden zij in de Aula opgesteld.

Wat betreft de beroepenexpositie was de moeilijkheid dat deze in een paar avonden moest worden opgesteld, omdat wij niet eerder over de kelder in de Schoof konden beschikken. De deurmaat liet niet toe om grote voorwerpen te exposeren, bijvoorbeeld een boerenwagen, arreslee e.d.

Om nog eens een indruk te krijgen hoe het was, lijkt mij het beste om dit te doen via een rondleiding door beide exposities.

HENDRIK IDO AMBACHT 1332-1982

Langs de schotten lopend, speelt de geschiedenis zich voor ons af van graaf Willem III, die opdracht gaf tot de bedijking, tot en met Koningin Beatrix. Veel zorg is besteed aan foto's en omschrijvingen. Voor de ware liefhebber een schat aan gegevens. Velen kwamen dan ook twee of meerdere malen om de overvloed aan informatie tot zich te nemen.

Achter tegen de muur treffen we een beknopt overzicht van de restauratie Dorpskerk, verhelderd met foto's en voorwerpen, aan. In de tussen de schotten geplaatste vitrines zien we handgemaakte muziekinstrumenten en schitterende poppen in 14e t/m 19e eeuwse klederdracht, geordend per eeuw, telkens man en vrouw samen. In het midden van de expositieruimte is een kaartentafel opgesteld waarin een kaart van H.I. Ambacht. Rondom de kaart onder glas zijn oude prentbriefkaarten geplaatst, die door middel van kleurige draden met de kaart verbonden zijn. Zo wordt aangegeven waar men wat moet zoeken. In een dubbele vitrine vinden wij kostbare stukken beschikbaar gesteld door het waterschap IJsselmonde. Wenden we ons nu naar links dan vinden we een collectie oude kaarten en daarnaast fotomateriaal van de watersnood (1953). Ook de oorlogstijd is niet vergeten. Een uitgebreide kollektie foto's uit de oorlog illustreert dit. In de vitrine zien we hoe de soldaat gekleed was alsmede surrogaatkoffie, thee en gedropte sigaretten. Ook een noodkacheltje uit de oorlog is opgesteld. Verder een unieke verzameling rantsoenbonnen. Groot is ook de belangstelling voor de dia- en filmvoorstellingen. De diaserie H.I. Ambacht, vroeger en nu, geeft heel kundig aan hoe vroeger de bebouwing in ons dorp was en hoe het er nu uit ziet. Deze serie is speciaal voor de tentoonstelling gemaakt en ingesproken. De tweede diaserie betreft de restauratie van de Dorpskerk; ook deze is speciaal samengesteld en ingesproken op de band en laat

de verschillende stadia van de restauratie zien. De films over H.I. Ambacht uit 1957 en de bejaardenreis uit 1947 werden opnieuw vertoond. De zaal bleek op verschillende avonden te klein. Er was zoveel animo voor dat al voor de opening van de expositie de mensen buiten stonden te wachten.

HET OUDE AMBACHT IN 'T AMBACHT

Komen we binnen dan ziet u direct links van u naast de deur de klompenmakerij van Biesbroek. Deze laat in verschillende stadia zien hoe een klomp gemaakt wordt. Ernaast zien wij een schoenmaker/hersteller met zijn handgereedschappen. De heer Flach laat hiermede zien hoe de schoenmaker vroeger werkte. Lopen wij door dan ziet u in de hoek een complete keuken uit grootmoederstijd opgesteld, met stijlvol aangeklede poppen in authentieke kleding. Erg veel zorg is hieraan besteed, het was dan ook een ware trekpleister. Gaan we kloksgewijs verder dan komen we bij de schilder, ook hier oud gereedschap met voorbeelden van bewerking. Een zeer oude verfmolen is hier het pronkstuk. Verder de timmerman met zijn gereedschapskist. Daarnaast de wagenmaker (schrijnwerker); prachtige en zeer oude schamels zijn hier te zien.

In de hoek de scheepstimmerman met zijn gereedschap en tevens een kollektie scheepslantaarns; verdergaand vinden wij de broodbakker met oude machines en de zogenaamde beschuitsnijder-plank. In de andere hoek een smaakvol opgestelde serie scheepsmodellen in vitrine en oude scheepsbenodigdheden. Hier vinden we ook op een rek foto's van ambachters bij de scheepssloperij in vroegere tijden, tevens lijsten met namen voorkomende in het notarieel archief. De werkelijk schitterende maquette van een traditionele steenfabriek staat in de nis. Doorlopend vinden we de vlaskist, waarin alle stadia van de vlasbereiding zijn te zien. Smid en loodgieter sluiten de rij. Richten we ons nu naar het midden

dan zien we een collectie tuin- en landbouwwerktuigen en gereedschappen. Werkelijk groots opgezet. Het beslaat het hele middengedeelte van de ruimte. Tegen de pilaren en schotten zijn foto's, beschrijvingen etc aangebracht die goed bekeken en gelezen worden.

Bij de uitgang worden de door de vereniging uitgegeven zilveren en bronzen munten verkocht, alsmede het boek "Hendrik Ido Ambacht 1332-1982" en het eerste nummer van "Groot en Klein".

TOT SLOT

Uit het bovenstaande blijkt hoe grootscheeps de beide exposities waren opgezet. Het bezoekersaantal van de "Historische" was $\pm$ 2000, het aantal bezoekers van de "Beroepen" kan zelfs bij benadering niet vastgesteld worden: het moeten er vele duizenden zijn geweest. Het was er soms dringen geblazen. 's Ochtends werden bij beide exposities onder vakkundige leiding schoolklassen rondgeleid. Zonder de bereidwilligheid van velen die de voorwerpen in bruikleen hebben afgestaan was dit niet tot stand gekomen. Het Streekmuseum 't Krimpenerhof dient hier met name genoemd te worden. De leiding van het museum heeft ons met raad en daad bijgestaan, niets was te veel.

Over het afbreken van de tentoonstellingen kan ik zeer kort zijn. Was de opbouwtijd kort, het afbreken in de Schoof duurde precies 4,5 uur. Wat de Delta Mavo betreft: ook hier ging het bijzonder vlot. Maar u begrijpt dat er wel wat zweetdruppels zijn gevallen. Voor de kleine kommissie betekende het dat alles weer terug moest naar de desbetreffende eigenaar en dat dit even iets langer duurde.

Afsluitend moet ik zeggen dat het aanbod van materiaal nog groter was dan we konden plaatsen, ook tijdens de expositieweken bleek dat er nog meer interessante zaken werden aangeboden. We kunnen dan ook spreken van een enorm succes.

EEN HALFVAT WIT BIER EN EEN HALFVAT BRUIN BIER

M.H. Benschop

Op vrijdag 24 november 1679 stapten Cornelis Gerritsz. Craenendonck, heemraad van Sandelingen Ambacht, en Teunis Teunisz. Hofwegen, "woonende beyden onder Sandelingen Ambacht", naar notaris Cornelis van der Grijp in Dordrecht. Op verzoek van Sander Lambertsz. Smit, wonend in Hendrik Ido Ambacht, legden zij een verklaring af die door de notaris in een akte werd vastgelegd. Wat hield die verklaring in? Ruim 2 maanden daarvoor was de keukenmeid van de heer Van Braeckel (1) overleden; "ende naerdatselve ter aerde was gebracht, te weten op den selven dach naerdatsij begraven was, ten huysen van de eersten attestant (2) op het versoek van den voornoemde heer Van Braeckel sijn gebracht geworden twee halfvaten (3) biers, 't eene wit ende 't ander bruyn bier, omme 't selve bij de buyren die de voornoemde keuckenmeyt ter aerde hadden gebracht naer ouder gewoonte gedroncken te werden". Willem Lauwen Goet, tuinman van de heer Van Braeckel, had het vat bruin bier aangebroken en wilde Cornelis Gerritsz. Craenendonck toedrinken, maar die "weygerde daerop bescheyt te doen dewijl hij niet gaerne bruyn bier en dronck". Daarom bracht Willem "in alle minne ende vruntschap" een dronk uit op Sander Lambertsz. Smit "die den selven naerdats Willem Lauwen Goet gedroncken hadde in vougen voorsz. aennam ende den dronck verders aen andere ombracht".

Dit is, samengevat, de verklaring. Alvorens in te gaan op de hier genoemde oude gewoonte moet eerst de vraag beantwoord worden waarom men eigenlijk voor zoiets, na ruim twee maanden, naar de notaris ging. In het algemeen kan gezegd worden dat

voor een notaris afgelegde verklaringen vaak betrekking hadden op gebeurtenissen die konden leiden tot een proces. Nu is het zo dat de hier weergegeven verklaring vermoedelijk is afgelegd in verband met een proces dat al liep. Uit een akte d.d. 23 juli 1679 blijkt dat Sander Lambertsz. Smit door de Hove en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland wegens injurie (4) veroordeeld was. Hij was in hoger beroep gegaan en het proces liep nu voor het Hof van Holland. De tegenpartij in het proces was ... Willem Lauwen Goet. Wilde Sander misschien de rechtbank tot mildheid bewegen door aan te tonen dat hij en Willem elkaar "in alle minne ende vruntschap" toegedronken hadden?

Hoe was, in grote lijnen, in de 17e en 18e eeuw de gang van zaken wanneer iemand was overleden? De naaste bureu legden het lijk af. Een timmerman kwam de maat van de doodkist nemen. De spiegel werd met zwarte stof afgedekt of omgedraaid, want het spiegelbeeld was de ziel van de mens en de ziel van de dode kon in de verleiding komen de zielen van de levenden mee te nemen. De klok werd stilgezet. Ramen en luiken werden gesloten. In sommige steden was het de gewoonte een bos stro of een lantaarn met een gedoofte kaars buiten bij de deur te hangen. In Dordrecht was het voorschrift om zodra iemand was overleden een baar voor het huis te plaatsen. De doodbidder of aanspreker in zijn lange zwarte mantel (daarom "kraai" genoemd) nodigde uit tot het bijwonen van de begrafenis. Hij ging langs de deur en las de naam op van de genodigde die vermeld stond op de lijst die door de familie was opgesteld of hij gaf een uitnodiging af. De genodigden verschenen op de begrafenis diep in het zwart met hoeden waarvan de randen waren neergeslagen en waaraan lamfers (rouwlinten, zie afbeelding) hingen, die soms zo lang waren dat ze over de grond sleepten. Het was traditie dat de bureu de dode naar de begraafplaats droegen. Bij het vertrek uit het sterfhuys luidde de klok. De kerk had vergeefs getracht

A. Eene Staatelyke Adelyke Begraavenis, met koetsen. B. Eene deffige aanzienlyke Burger- en Koopmans lykstatie, te voet. C. De lykstatie van een jong kind, te voet.

D. Een Amsterdamsche lykstatie van een kind, met eene liede. E. De lykstatie van den Hollandfchen Boerenland, met wagen. F. Gewoone lykstatie van den Hollandfchen Boerenland, te voet, en wel die eener kraanvrouwe.

Afbeelding uit: J. le Francq van Berkhey - Natuurlyke historie van Holland; derde deel, derde stuk. Amsterdam, 1776.

dit blijk van heiden bijgeloof - klokgelui verdreef de boze geesten - uit te bannen.

Na de begrafenis wachtte het doodmaal; ook sprak men wel van dodenbier of doodvetje. Familieleden die van ver gekomen waren kon men niet met een lege maag terug laten gaan, vond men, en bovendien diende het doodmaal "om swaermoedicheydt te verdrijven". Niet voor niets sprak men in Groningen van troostelbier. Bood het sterfhuys ruimte genoeg dan werden de burens uitgenodigd binnen te komen; maar meestal kregen zij in een herberg of in een ander huis één of meer halfvaten bier, brood en kaas aangeboden.

Het gebruik van het doodmaal leidde, vooral op het platteland, vaak tot misbruik. In 1635 verboden de Staten-Generaal na een begrafenis bier of wijn te schenken omdat het nogal eens uitliep op dronkenschap. In 1671 verboden de Staten van Holland en Westfriesland publieke doodmalen omdat, zo schreven zij, "wij hoe langhs hoe meer in ervaringe komen dat daghelijcks bij 't overlijden van onse huysluyden ofte opghezetenen ten platten lande werden aengestelt ende ghegeven doodtmalen, de welcke door de menichte van menschen op deselve doodtmaeltijden verschijnende, ende door den toeloop van bedelaers ende vagebonden, contrarie onse voorgaende placcaten haer derwaerts beghevende, niet alleen veroorsaecken groote onordentelickheden, nemaer oock excessive ende onverdraechlijcke onkosten voor de weduwen ende weesen ofte andere erfgenamen van de overledenen". Bedelaars en vagebonden die het nog zouden wagen zich naar het sterfhuys te begeven zouden, wanneer zij werden gegrepen, in het openbaar worden gegeeseld.

In 1689 bekrachtigden de Staten het verbod nog eens. Dat was nodig omdat "eenige quaet-aerdige menschen het voorgeschreve placcaet tegenwoordigh illusoir trachten te maecken". Zo gebeurde het dat voor familie, vrienden en burens pas de dag na

de begrafenis het eten en de drank op tafel kwamen. Dat waren dan geen doodmalen, beweerde men. Ook beriep men zich er wel op dat alleen publieke doodmalen verboden waren. Wanneer er nu geen bedelaars en vagebonden toegelaten werden dan was er geen sprake van een publiek doodmaal en was het verbod dus niet van toepassing. Als er nu ook nog een herbergier werd begraven dan was er helemaal geen houden meer aan. Toen Gerrit Dirkszoon den Uyl, herbergier in Sloten, werd begraven stroomden de mensen, vooral uit Amsterdam, toe. Zij aten en dronken 1100 pond vlees, 20 okshoofden (5) wijn en 70 halfvaten bier."De Slotenaars vroegen hoe het mogelijk was dat al die Amsterdamse poorters zaten te eten en te drinken op de zaliger gedachtenis van een man die ze niet eens kenden en nooit hadden gezien".

Ondanks het verbod bleef het gebruik van het doodmaal op het platteland vrij algemeen. Wel werd het misbruik in de loop van de tijd beperkt, vooral door niemand anders meer toe te laten dan familie, vrienden en bureu. Trad de plaatselijke overheid dan niet op? Er was toch een verbod dat nageleefd moest worden? Ja, maar er was ook een oud gebruik. De meeste schouten waren wel bereid het doodmaal "onder oogluiking" toe te staan. Zo werd het in Zuid-Holland regel om de schout beleefd om toestemming te verzoeken een doodmaal te mogen houden. En dan werd het doodmaal gehouden, maar ... aan een ongedekte tafel. Want, zo had de schout voor zichzelf bepaald, pas als er sprake is van een gedekte tafel is er formeel sprake van een doodmaal en dan ben ik genoodzaakt om op te treden.

De Staten hebben ondervonden dat er meer dan "eenige quaet-aerdige menschen" waren die het verbod "illusoir" maakten.

NOTEN

- (1) Vermoedelijk betreft het hier Willem van Braeckel, die in 1681 tot dijkgraaf van de Zwiendrechtse Waard werd benoemd.
- (2) De eerstgenoemde van de twee die deze getuigeverklaring afleggen. Dus: Cornelis Gerritsz. Craenendonck.
- (3) Men werkte met vaten, halfvaten, vierendelen en achtendeeltjes. Een halfvat bevatte circa 77,5 liter.
- (4) Heeft hier de betekenis van: belediging.
- (5) Een okshoofd bevatte circa 233 liter.

AAN HET WOORD

"Ai de Snô" over 't Ambacht van vroeger.

Arie de Snoo, geboren in 1886 en in januari 1980 overleden op bijna 94-jarige leeftijd, werd in 1979 geïnterviewd en verteld uit zijn herinnering over hoe het in zijn jonge jaren was. Hij ging als jongen van 13 jaar de vlasserij in en was tot zijn 74-ste in de landbouw werkzaam. Zo wist hij zich nog goed te herinneren dat de eerste auto's kwamen: "Je moest dan snel van de paardenwagen afspringen om de paarden in bedwang te houden, want als er een auto langsrij kwam stonden ze gewoon te dansen. De laatste twaalf jaren woonde hij in één van de bejaardenhuisjes aan de Aert van Nesstraat in "De Schutse". In de woonkamer prijkte aan de wand een vergeeld "diploma" gedateerd 1 mei 1949 en uitgereikt door de Hollandse Maatschappij van Landbouw voor 29 jaar "Trouwe Dienst bij de familie Stehouwer". Dit was niet de eerste onderscheiding, want met trots dacht hij steeds terug aan de Koninklijke Onderscheiding die hij in 1898 kreeg en dat ter gelegenheid van de inhuldiging van "Willemientje". Als een van de 6 knapste leerlingen van de le Openbare School aan het "Steegie", de Schoolsteeg achter de Dorpskerk, kreeg hij toen een medaille. De Christelijke School aan de Kerkstraat was er toen wel, maar als je daar op ging moesten je ouwelui schoolgeld betalen. Dat konden zijn ouders niet betalen dus ging Ai naar de openbare school waar ze je wel gratis wilden hebben omdat ze subsidie kregen van de Staat. Ondanks het feit dat hij tot de 6 knapste leerlingen behoorde was verder leren er in die tijd niet bij. "Ai" werd dan ook, toen hij nog geen 12 jaar oud was, knecht bij de dorpskruidenier Pieter Bos. De zaak van Bos was toen gevestigd in het pand aan de Dorpsstraat waar nu al jaren het bekende

loodgietersbedrijf Seton is gevestigd. Dagelijks van 's morgens vroeg tot 's avonds laat achter de handkar en dat voor éénvijftig in de week. Totdat op zekere zaterdagavond om tien uur Piet Bos bij hem thuis "Volluk" riep. Vader ging kijken en kreeg te horen dat "Ai" nog een boodschap moest doen voor zijn baas. Ai moest een deel ulevellen (snoepgoed) naar de zuster van Piet Bos in de Veersedijk brengen. Ai z'n vader dacht er niet aan om z'n zoon 's avonds laat naar de Veersedijk te laten gaan. Piet was het daarmee niet eens en het slot van het liedje was dat Ai de maandagmorgen erop niet meer hoefde te komen.

Gedurende de eerste helft van onze eeuw is de vlasteelt een belangrijke bron van inkomsten geweest voor een deel van de boeren in 't Ambacht. De Snoo herinnerde zich hoe hij als jongen van 13 jaar ook meehielp de kost te verdienen in de vlasserij. Hij verdiende toen 2,5 cent per uur en maakte werkdagen van 11 uur. "Zaterdagavond", zo vertelde hij, "rekende de boer met je af. Er werkten ook mensen die 7 cent per uur verdienden. Over een dag van 11 uur was dat voor de boer geen 77 cent maar 75 cent. Per week scheelde dat 12 cent, dus werkte je bijna twee uur voor niks. Maakte je hier aanmerkingen op dan kon je de poort verlaten en hoefde je niet meer terug te komen".

Het vlas werd hoofdzakelijk geteeld voor de binnenste vezels van de stengels die tot "voedsel" van het spinnewiel dienden. Van het zaad maakte men lijnzaadolie en ook lijnkoeken die dienden als veevoer. Was het vlas op het land rond juli voldoende rijp, dan werd het getrokken. Vaak hadden de vlasboeren uit de omtrek, zo vertelde hij, vlas staan in Groningen, Friesland en Zeeuws-Vlaanderen. Een aantal mensen uit 't Ambacht ging dan voor een week of zes daar naar toe. De baas zorgde ervoor dat ze onderdak kregen bij één van de boeren daar. Van dit onderdak moet men zich niet te veel voorstellen,

meestal een tochtige keet of schuur die zo goed en kwaad als het ging als onderkomen werd ingericht. Van hygiëne had men nog nooit gehoord.

Wanneer het vlas ter plaatse was geplukt en verscheept naar de Oostendamse Haven was het een drukte van belang. Dagenlang reden de boerenwagens af en aan om het vlas op de boerderij te krijgen. Het zwaarste werk moest dan nog komen. Eenmaal op de boerderij gekomen werd het vlas tot schranken samengebonden en tot schelven samengevoegd om te drogen. Had het enige tijd op het land gestaan, dan begon men met "repelen".

Hierbij werd het vlas door een soort houten kam met scherpe tanden, "de reep", getrokken zodat de zaadbollen achterbleven. Deze gingen naar de boerenschuren om in de winter verder te worden verwerkt. De vrouwen bonden het gereepte vlas tot "booten" (bossen). Van de booten maakte men in de sloten een soort "vlas-vlot" met een laagje modder erover en daarmee was het "roten" begonnen (eigenlijk een rottingsproces). Door de inwerking van het water lieten de vlasvezels gemakkelijk van de harde stengel los. Was het vlas voldoende "gaar" dan was het lang genoeg geroot, dit te bepalen was een kwestie van ervaring, en werd het op het land gezet om goed te drogen.

In de wintertijd kwam voor de vlasarbeiders het slechtste en ongezondste werk. En daar wist De Snoo nog goed van mee te praten. In de winter werd het opgeslagen gedroogde vlas uit de schuren gehaald en moest het "gebraakt" worden. De vlasstengel werd tussen twee tegen elkaar indraaiende rollen, voorzien van ribben of tanden, verbrijzeld. De braak bewoog men met de hand. Tijdens dit zware werk ontstond een soort kafvorming wat veel stof veroorzaakte.

Na het braken volgde het "zingelen". De arbeider hield een bos vlas boven in de sleuf van de zwingelplank vast. Dit was een staande plank (ook wel zwingelbord genoemd) waarvan in de

bovenste rand een gleuf zat. Met de andere hand sloeg men dan het vlas met de zwingelspaan, een plat stuk hout met een scherpe kant en een handvat. Hierdoor werden ze van alle stengelresten ontdaan en bleef het vlaslint over. Later werd dit nog een keer met een mes en een kam schoongekrabbt en was het produkt gereed voor de vlasmarkt.

"Tijdens het zwingelen", aldus De Snoo, "zat je in een lange keet een paar meter van elkaar af. Meestal was het erg koud, zodat je haast niets open kon zetten, want anders bevroor je. Een kachel of iets dergelijks was er niet bij. Door het vele stof dat ontstond en dat niet weg kon, was dit zeer slecht werk. 's Avonds waren de mensen gewoon opgezwollen en hadden ze er koorts van. Daarom begonnen we 's morgens, wanneer we een paar uurtjes gewerkt hadden, al met het drinken van een borreltje tegen het stof. Was het middag dan haalden we meestal bier. Al het drinken moest natuurlijk wel zelf worden betaald".

Dit heeft De Snoo allemaal meegemaakt als jongetje van 13/14 jaar, tegenwoordig kan men zich zo iets niet meer indenken. Ook het volgende voorval wat De Snoo vertelde, uit het jaar 1905, kunnen we ons slecht voorstellen. Er bestond in die tijd tussen de jeugd uit Ambacht en de omliggende plaatsen een enorme rivaliteit. "Als je bijvoorbeeld naar de Oostendam of Rijsoord ging voor een meisje, dan werd je eruit geslagen".

In die jaren was De Snoo lid van de Hervormde Zangvereniging. Iedere zaterdagavond werd er in de kerk gerepeteerd en eens in het half jaar werd er een uitvoering gegeven in de Steenplaats aan de Onderdijk. Daar stond het gebouwtje waar ze 's zondags kerk hielden. "Tijdens zo'n uitvoering, toen we aan het zingen waren, hoorden we al dat er buiten "plaatsters" stonden die ons af wilden drogen. (Er was namelijk ook veel rivaliteit tussen de jongens van het dorp, Ambachters, en die van de Veersedijk, Steenplaats, "Plaatsters").

Na de uitvoering durfde niemand naar buiten. Totdat een getrouwde kerel besloot het gebouwtje uit te hollen rechtstreeks naar huis toe. Iedereen ging er achteraan en bovendien zijn er verscheidene mensen met stokken in elkaar geslagen". Als "wraak" sloeg een drietal "plaatsters" enkele dagen later nog een Ambachter in elkaar. Echter zo erg dat dit werd aangegeven en er een rechtszaak van kwam. De jongens werden veroordeeld, aldus De Snoo, tot een half jaar op salpeter. Onder de roostervloer van de cel stroomde dan salpeterzuur. De damp ervan trok in je lichaam, waar je verschrikkelijk last van had. Toen deze "plaatsters" uit de gevangenis kwamen konden ze daardoor haast niet meer lopen. Voorwaar een andere tijd waar nog andere "monniken" met andere kappen regeerden ook als het over rechtspraak ging.

VERANTWOORDING

De bewerking van de tekst van het interview, afgedrukt in het Reformatorisch Dagblad van 21 september 1979, is van J. Bezemer.

WIE WEET

De foto op de omslag dateert van circa 1925. Wie weet te vertellen waar deze foto is gemaakt en wie kan er namen noemen van de afgebeelde personen. Reacties naar: Weteringsingel 118 B.

AANKONDIGING

Het Historisch Genootschap vergadert op dinsdagavond 1 februari 1983 om 20.00 uur in het Jeugdcentrum aan de Vijverhof. De leden ontvangen in de loop van januari nog een uitnodiging, maar u kunt nu alvast de avond reserveren. Het ligt in de bedoeling aandacht te besteden aan de watersnood van 1953.

